

Údaje v registru substituční léčby k 30.6.2004

Substituční léčba je typem léčby závislosti na opiátech, která používá látku s podobnými nebo identickými vlastnostmi a účinky jaké má původně užívaná droga. Tento typ látky je označován jako agonista. Agonisté mohou nahradit zneužívanou látku a vytvořit snadněji kontrolovatelnou formu závislosti. V České republice jsou k substituční léčbě schváleny dva preparáty: metadon a buprenorfin (používán ve formě léčebného přípravku Subutexu).

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR spravuje Národní registr lékařsky indikovaných substitučních látek a eviduje všechny pacienty substituční terapie léčené ve specializovaných zdravotnických zařízeních akreditovaných pro substituční léčebné programy. Akreditaci má v současnosti celkem devět zařízení, která jsou lokalizována v Praze, Hradci Králové, Ústí nad Labem, Mělníku, Brně, Olomouci a Ostravě. Evidence pacienta je prováděna s jeho písemným souhlasem a jejím cílem je zabránit několikanásobné preskripci substitučního přípravku.

Od založení Registru v květnu 2000 do konce června 2004 bylo zaznamenáno celkem 2 108 přijetí. V roce 2003 bylo evidováno 682 přijetí a 493 ukončení. Substituční léčebný program v roce 2003 absolvovalo 714 pacientů, z nich 335 léčbu v tomto roce také ukončilo. Aktuální stav registru na konci června 2004 byl 522 evidovaných pacientů (361 mužů a 161 žen), z nichž 70 % (přesně 366 osob) podstoupilo substituční léčbu metadonem, u ostatních pacientů byl použit Subutex. Z aktuálně léčených klientů asi třetina zahájila léčbu v roce 2004 (26,8 %), 40,2 % se léčí od roku 2003, asi 1/5 od roku 2002 a zhruba stejné procento od roku 2001 (11,7 % resp. 16,3 %).

Věkové složení pacientů substituční léčby v ČR

Věková kategorie (rok narození)	Počet přijetí - celkem (N = 1499)				Současní klienti na substituci (N = 473)			
	Muži		Ženy		Muži		Ženy	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
18-24 let (1986-1980)	266	17,7	169	27,8	84	23,3	58	36,0
25-29 let (1979-1975)	642	42,8	272	44,7	167	46,3	66	41,0
30-34 let (1974-1970)	265	17,7	102	16,7	58	25,0	25	15,5
35-39 let (1969-1965)	148	9,9	34	5,6	25	6,9	9	5,6
40 a více let (1964-1946)	178	11,9	32	5,3	27	7,5	3	1,9
Celkem	1 499	100,0	609	100,0	361	100,0	161	100,0

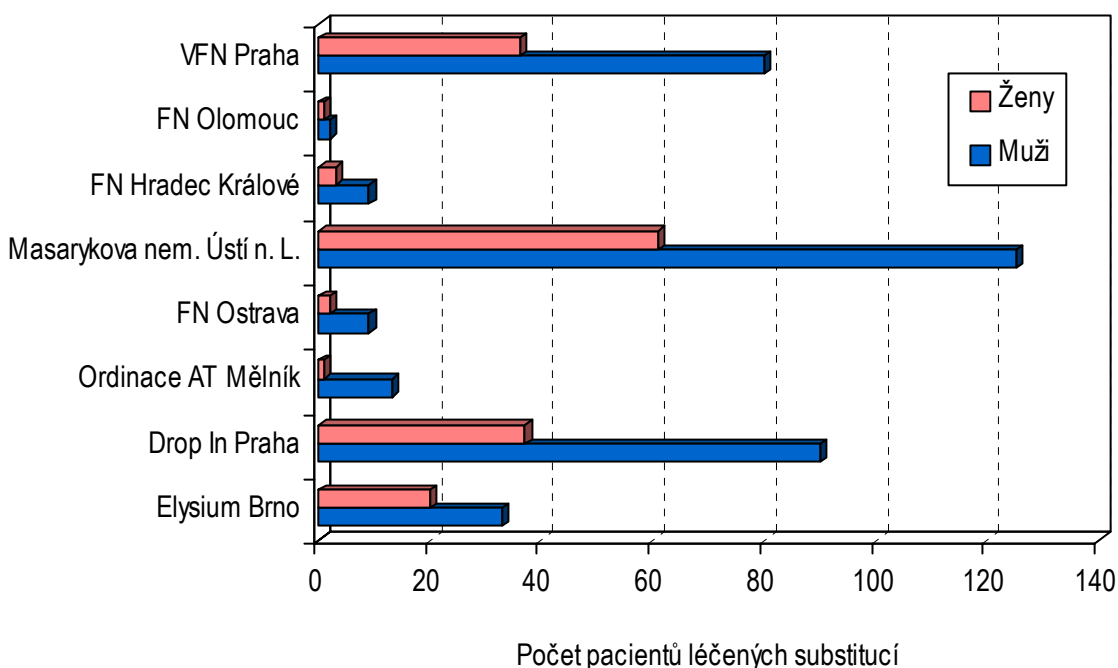
Počty mužů a žen v substitučním programu s věkem významně klesají (testováno Chí-kvadrát testem). Nejčastěji léčbu podstupují uživatelé návykových látek ve věku 25-29 let, jejichž podíl činil 44,6 %. Jako pozitivní jev lze chápat oproti loňskému roku vyšší hodnotu

mediánu - 26,5 let (24,5 let v roce 2003), naznačující trend stárnutí populace uživatelů opiátů. Tuto tezi potvrzuje i věk nejmladších klientů substituční terapie 19 let, zatímco v předchozím roce byly nejmladšími pacienti 18leté osoby. Nejstarším léčeným substituentem byl 55letý muž.

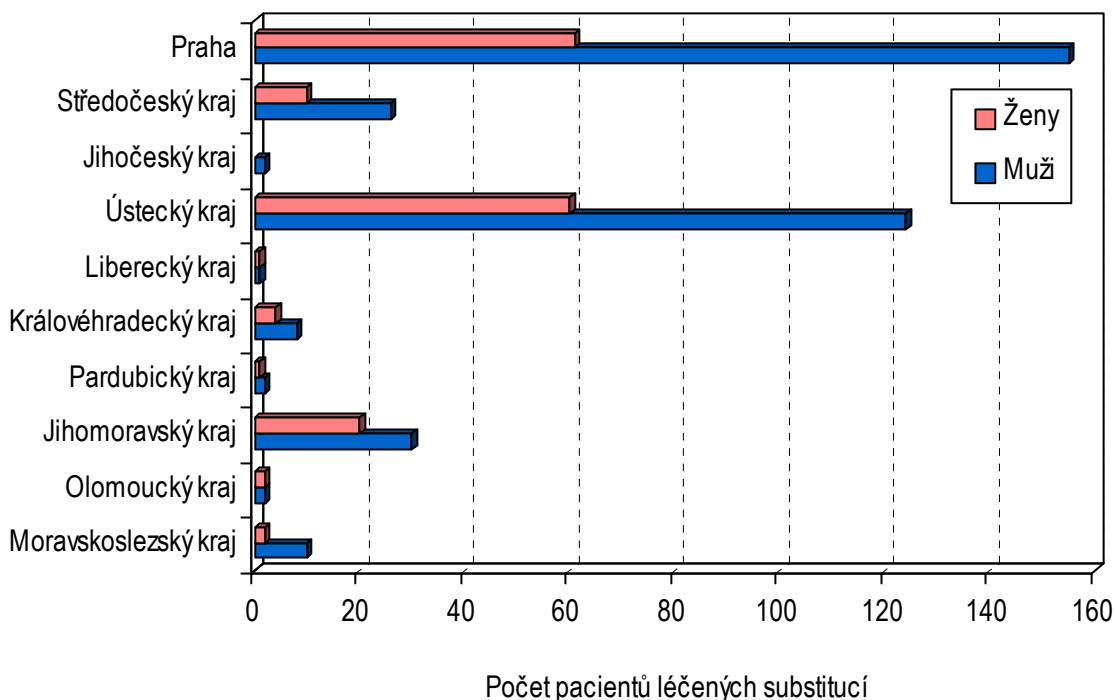
Nejvíce pacientů v substitučním programu bylo k 30. červnu 2004 registrováno v Masarykově nemocnici v Ústí nad Labem, celkem 35,6 % pacientů ze všech specializovaných zařízení (tj. 34,6 % mužů a 37,9 % žen). Téměř čtvrtina substituentů byla léčena v Drop In Praha, více než pětina ve VFN Praha (24,3 % resp. 22,2 % léčených klientů). Můžeme se tedy domnívat, že nejvíce osob závislých na opiátech pochází z Ústeckého kraje a kraje Hlavního města Prahy, jak dokládají i nejvyšší zjištěné míry prevalence léčených uživatelů opiátů v ambulantních AT zařízeních, které zde byly zjištěny. Nejméně pacientů léčených substitucí bylo ze severní Moravy (FN Olomouc 3 klienti, FN Ostrava 11 pacientů, červen 2004). Tato situace může být ovlivněna špatnou dostupností substitučních center. Ta se nacházejí pouze ve velkých městech a pro potenciální pacienty z menších sídel mohou být obtížně dostupná. Kapacita některých substitučních center je plně využita a vznikají čekací listiny (Praha, Ústí nad Labem, Brno), v jiných je spíše nevyužita (Olomouc, Ostrava, Hradec Králové). Zcela nepokryty zůstávají kraje Zlínský, Pardubický, Vysočina, Jihočeský, Plzeňský a Karlovarský.

Rozšíření léčebných substitučních zařízení do dalších regionů se přitom jeví jako velmi důležité. Pro toxikomany je sice typická snaha utajit, z obav před reakcí okolí a sociální stigmatizací, své problémy s drogami, a proto vyhledávají pomoc mimo místo trvalého bydliště. Substituční léčba je však v tomto ohledu specifická. Z důvodů nutnosti pravidelného docházení a dlouhodobého kontaktu se zařízením je důležitá především blízkost terapie, což potvrzuje také skutečnost, že většina klientů se léčí v kraji bydliště.

**Pacienti substituce podle zařízení poskytujících léčbu
v ČR, červen 2004**

Pacienti substituční léčby podle místa bydliště, červen 2004

Jednou ze vstupních podmínek substituční léčby je série laboratorních vyšetření (toxikologické, hematologické a další). Pacienti jsou tak postupně testováni na HIV, HBV (hepatitis B virus způsobující virový zánět jater, hepatitidu typu B) a HCV (hepatitis C virus způsobující virový zánět jater typu C). Z celkového počtu aktivně léčených klientů substitučního programu byla HIV pozitivita zjištěna u necelého 1 % pacientů. Podíl těchto osob zůstává stejně jako vloni nízký. Tento stav může být ovlivněn nízkým počtem klientů substitute i poměrně malým rozšířením této infekce v ČR. Podíl osob u nichž byl zjištěn pozitivní výsledek na hepatitidy typu B a C je významně vyšší. Oproti předchozímu roku se však výskyt pozitivních osob nezměnil s výjimkou zastoupení HVB pozitivních žen, jejichž podíl se zdvojnásobil (6,6 % HVB pozitivních žen v roce 2003, 12,8 % v roce 2004), zde je však nutné upozornit, že se jedná o malá čísla. Pokud budeme brát v úvahu pouze klienty, u nichž známe výsledek testu, můžeme konstatovat, že mezi aktivně léčenými substituenty mělo pozitivní test na HBV 17,5 % osob (18,2 % mužů a 16 % žen) na HCV dokonce 45,2 % pacientů (47,7 % mužů a 39,7 % žen).

Výsledky vyšetření na HIV, HBV, HVC, u pacientů substituční léčby v ČR (červen 2004)

Klienti na substituci červen 2004 (N = 522)	Muži		Ženy	
	počet	%	počet	%
Výsledky vyšetření HIV				
Pozitivní	2	0,6	2	1,3
Negativní	297	83,4	132	83,0
Odmítl sdělit	57	16,0	25	15,7
Celkem vyšetřeno	356	100,0	159	100,0
Výsledky vyšetření VHB				
Pozitivní	50	14,8	19	12,8
Negativní	225	66,6	100	67,6
Odmítl sdělit	63	18,6	29	19,6
Celkem vyšetřeno	338	100,0	148	100,0
Výsledky vyšetření VHC				
Pozitivní	132	39,1	48	32,4
Negativní	145	42,9	73	49,3
Odmítl sdělit	61	18,0	27	18,2
Celkem vyšetřeno	338	100,0	148	100,0

Prokázaná dlouhodobá závislost na vysokých dávkách látek opiátového typu je jednou z hlavních podmínek přijetí k substituční léčbě a uzavření terapeutické smlouvy. Z tohoto důvodu také 83,9 % klientů absolvujících v červnu 2004 substituční terapii bylo přijato s touto diagnózou, druhou nejčtenější diagnózou byl syndrom závislosti a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek.

Pacienti substituce v červnu 2004 podle diagnóz

Diagnóza	Muži		Ženy	
	počet	%	počet	%
F11.0 - akutní intoxikace opiáty (heroinem)	1	0,3	1	0,6
F11.2 - syndrom závislosti na opiátech	304	84,2	134	83,2
F11.3 - odvykací stav - opiáty	1	0,3	0	0,0
F11.4 - odvykací stav s deliriem - opiáty	0	0,0	1	0,6
F19.1 - škodlivé užívání (abúzus) jiných psychoaktivních látek	1	0,3	0	0,0
F19.2 - syndrom závislosti na jiných psychoaktivních látkách	54	15,0	25	15,5
Celkem	361	100,0	161	100,0

Pro indikované klienty je po vzájemné dohodě možné provést ambulantní detoxifikaci. Z celkového počtu registrovaných přijetí podstoupilo na konci substitučního programu řízenou detoxifikaci 20,0 % přijetí. Látkou nejčastěji používanou pro detoxifikaci byl metadon (80,5 % případů), oproti předchozímu roku vzrostl podíl případů detoxifikace s použitím buprenorfinu (12,9 % přijetí), který je užíván také ve formě léčebného přípravku Subutexu (4,1 % případů).

Od počátku existence registru bylo evidováno celkem 1 586 případů ukončení substitučního programu. Ve více než 2/3 případů (přesně 70 % případů) bylo důvodem zastavení léčby opakované porušování terapeutické smlouvy, na dalším místě byly s velkým odstupem jiné důvody (13,3 %). Převedení klienta do substitučního programu jiného zařízení a na jiný typ léčby mělo zhruba stejné zastoupení (7,4 % resp. 6,1 % případů). V posledním roce, tedy od června 2003 do června 2004 bylo evidováno

324 případů ukončení terapie. Také během tohoto období bylo nejčastějším důvodem ukončení léčby porušení terapeutické smlouvy (78,4 % přijetí). Zdá se tedy, že pro klienty je největším problémem dodržování určitých pravidel a pravidelného režimu léčby, jimiž je terapie podmíněna.

Důvody ukončení substituční léčby za dobu existence registru od června 2003 do června 2004

Specializované zařízení	Důvod ukončení léčby - počty ukončených případů v % (N = 1586) za dobu existence registru							Důvod ukončení léčby - počty ukončených případů v % (N = 324) od června 2003 do června 2004						
	1	2	3	4	5	6	Celkem	1	2	3	4	5	6	Celkem
VFN Praha	18,1	11,1	42,0	1,3	0,4	27,0	100,0	11,1	11,1	44,4	2,2	-	31,1	100,0
FN Olomouc	27,3	-	54,5	-	-	18,2	100,0	33,3	-	66,7	-	-	0,0	100,0
FN Hradec Králové	25,0	12,5	37,5	-	12,5	12,5	100,0	-	-	100,0	-	-	0,0	100,0
Masarykova nem. Ústí	2,0	4,9	80,0	6,3	0,4	6,3	100,0	2,7	-	94,5	1,4	-	1,4	100,0
FN Ostrava	33,3	-	16,7	8,3	-	41,7	100,0	-	-	-	33,3	-	66,7	100,0
Ordinace AT Mělník	22,7	9,1	22,7	-	-	45,5	100,0	36,4	18,2	18,2	-	-	27,3	100,0
Drop In Praha	5,7	5,4	77,2	0,7	0,2	10,7	100,0	4,9	6,4	85,1	1,1	0,5	4,8	100,0
Elysium Brno	5,0	-	35,0	30,0	-	30,0	100,0	-	-	-	-	-	-	100,0
Celkem	7,4	6,1	70,1	2,8	0,4	13,3	100,0	5,9	5,9	78,4	1,5	0,3	9,0	100,0

Vysvětlivky: 1 = převedení klienta do substitučního programu jiného zařízení, 2 = převedení klienta na jiný typ léčby, 3 = ukončení léčby z důvodu opakovaného porušování terapeutické smlouvy, 4 = ukončení léčby z důvodu nástupu trestu, 5 = úmrtí klienta, 6 = jiný důvod ukončení léčby

Počet klientů substituční léčby v ČR ani jejich podíl ve vztahu k počtu problémových uživatelů opiátů neodpovídá stavu v zemích EU, kde je průměrná úroveň nad 30 %. V „živé kartotéce“ pacientů ambulantních AT zařízení a psychiatrických oddělení bylo v roce 2003 evidováno 4 035 pacientů zneužívajících heroin. Hygienická stanice Hl. m. Prahy v roce 2003 registrovala v léčebně/kontaktních centrech 589 žadatelů o první léčbu (FTD) a 1 923 klientů, kteří v průběhu roku alespoň jedenkrát navštívili některé zařízení poskytující léčebnou pomoc z důvodů abúzu heroinu (prevalence). Přitom v substitučních programech akreditovaných pracovišť bylo v roce 2003 léčeno celkem 714 pacientů. Z celkového počtu toxikomanů, kteří byli v kontaktu s odborným zařízením z důvodů užívání heroinu podstoupilo substituční terapii 10,9 % toxikomanů, z prostřední hodnoty intervalu odhadovaného počtu problémových uživatelů heroinu (12 000 - 18 000 osob) se jednalo o 4,8 % narkomanů.

Přestože se metadonová substituce závislých na opiátech zdá být z objektivního společenského hlediska nesporným přínosem, stále existuje - a to i mezi lékaři - mnoho osob, které tento způsob terapie pokládají za zbytečný, leckdy i kontraproduktivní. Výsledky vědeckých studií však svědčí o pravém opaku a postupně přibývá také důkazů o významu jiných léků - zejména buprenorfinu. Výsledky dostatečně podporují myšlenku, že programy metadonové substituce jsou výhodné nejen ze společenského, ale i z finančního hlediska. Klient substitučního programu nahrazuje nelegální drogy farmaceuticky čistými léky stabilní kvality, mění způsob užívání drog, a přechází od rizikového injekčního užívání na méně škodlivé způsoby (perorální, sublingvální) - přitom udržuje pravidelný kontakt se zdravotnickým zařízením. Postupně tak dochází ke stabilizaci jeho života a omezení sekundární trestné činnosti související s opatřením prostředků na financování drog. Účinnost a úspěch léčby závisí také na doprovodných aktivitách např. psychosociální terapii, která umožní pacientovi přeorientovat se na jiné hodnoty a zařadit se do běžného života.

Vypracovala: Mgr. Jana Brožová